

De vrije beroepen

1. Het artseneroep

Gregory Gourdin en Rita Schepers

1.1. Bibliografie

- ANRYS (H.). *Les professions médicales et paramédicales dans le Marché Commun*. Brussel, 1971.
- BROENS (R.). *De witte citadel. Een verkenning van het taalgebruik van de syndikale artsenkamers-Wynen en de syndikale artsenkamers-Wynen-Henrard in de syndikale berichten*. Leuven, onuitgegeven licentiaatsverhandeling KUL, 1977.
- La réforme de l'assurance maladie-invalidité et le conflit médecins-gouvernement, in *CH CRISP*, 1964, nr. 232.
- DE LOOF (M.). *Syndikale belangen in het belang van de patiënt: twee artsenvakbonden onder de sociologische loep*. Leuven, onuitgegeven licentiaatsverhandeling KUL, 1977.
- DE MAEYER (J.), DHAENE (L.), HERTECANT (G.), VELLE (K.), eds. *Er is leven voor de dood: tweehonderd jaar gezondheidszorg in Vlaanderen*. Kapellen, 1988.
- DILLEMANS (R.). De wetgevende besluiten betreffende de uitoefening van de geneeskunde in perspectief, in *Tijdschrift voor Privaatrecht*, 1974, p. 173-192.
- GALLEZ (L.). *Histoire de l'Académie royale de Médecine de Belgique 1841-1902*. Brussel, 1903, 2 dln.
- GEERTS (P.), DEWULF (M.). *Dokter Marcel de Brabanter. Een man van dialoog*. Berchem, z.j.
- GOSSERIES (P.P.). Het syndikalisme der geneesheren in België, in *Arbeidsblad*, 1967, p. 230-281.
- HAVELANGE (C.). Quelques aspects du discours médical pendant la seconde moitié du XIXe siècle. L'exemple de la province de Liège, in *BTNG*, 1985, p. 175-211.
- HAVELANGE (C.). *Les figures de la guérison. (XVIIIe-XIXe siècles): une histoire sociale et culturelle des professions médicales au pays de Liège*. Parijs, 1990.
- KEYMOLEN (D.). Feminisme in België: de eerste vrouwelijke artsen (1873-1914), in *Historica Lovaniensia*, 1975, p. 38-58.
- KUBORN (H.). *Aperçu historique sur l'hygiène publique en Belgique depuis 1830*. Brussel, 1897.
- LIEBMAN (M.). La grève des médecins en Belgique, in *Les Temps modernes*, 1964, p. 100-151.
- MOONENS (J.). *Belgische artsen in Kongo (1882-1902). Ziekte en gezondheid in de koloniale maatschappij*. Leuven, onuitgegeven licentiaatsverhandeling KUL, 2003.

- MUNDELEER (P.). Histoire et raisons profondes de la lutte des chambres syndicales des médecins, in *Revue de l'Institut de Sociologie*, 1964, p. 511-529.
- NEEFS (H.), SCHEPERS (R.). De positie van de huisarts in de Belgische gezondheidszorg: evolutie van 1945 tot 2000, in *Huisarts Nu*, 2001, p. 28-38.
- NYS (L.). Nationale plagen. Hygiënisten over het maatschappelijk lichaam, in NYS (L.), DE SMAELE (H.), TOLLEBEEK (J.), WILS (K.), eds. *De zieke natie. Over de medicalisering van de samenleving 1860-1914*. Groningen, 2002, p. 220-241.
- NUYENS (Y.). *Grenzen aan de medische macht*. Leuven, 1976.
- NYS (H.), VAN BAELE (I.), MOKOS (P.), SCHEPERS (R.). Oordelen volgens de eer en de waardigheid van het beroep: analyse van de "zware" tuchtrechtelijke beslissingen in de periode 1990-1999 door de Raden van beroep van de Orde van Geneesheren, in *Rechtskundig Weekblad*, 2002, p. 1445-1458.
- SAND (R.). *Un programme de la santé pour la Belgique*. Brussel, 1945.
- SAND (R.). *Vers la médecine sociale*. Parijs, 1948.
- SCHEPERS (R.). De Orde van Geneesheren: belangenverdediging of deontologie?, in *Politica: sociale wetenschappen en beleid*, 1979, p. 130-154.
- SCHEPERS (R.). Het geneesherensyndicalisme in de 19e eeuw, in *Kultuurleven. Tijdschrift voor cultuur en samenleving*, 1984, p. 749-755.
- SCHEPERS (R.). De Orde van Geneesheren in historisch perspectief: de evolutie in de 19^e eeuw, in *BTNG*, 1985, p. 131-162.
- SCHEPERS (R.). De pensioenkas van het Belgisch medisch corps in de 19^e eeuw, in *BTNG*, 1985, p. 163-173.
- SCHEPERS (R.). The legal and institutional development of the Belgian medical profession in the nineteenth century, in *Sociology of Health & Illness*, 1985, p. 314-341.
- SCHEPERS (R.). Pharmacists and medical doctors in the 19th century in Belgium, in *Sociology of Health & Illness*, 1988, p. 68-90.
- SCHEPERS (R.). *De opkomst van het medisch beroep in België: de evolutie van de wetgeving en de beroepsorganisatie in de 19^e eeuw*. Amsterdam, 1989.
- SCHEPERS (R.). Geneesheren, medische armenzorg en ziekenfondsen in België in de negentiende eeuw, in *Gewina. Tijdschrift voor de geschiedenis der geneeskunde, natuurwetenschappen, wiskunde*, 1991, p. 14-34.
- SCHEPERS (R.). Het medisch beroep in België en Nederland in de negentiende eeuw: een vergelijking, in BRUGGEMAN (J.), CASPARIE (A.), HERMANS (H.), SCHEPERS (R.), eds. *Lex medicorum: van eenheid naar verscheidenheid in de medische beroepsuitoefening. Liber amicorum Prof. mr. W.B. van der Mijn*. Deventer, 1991, p. 38-52.
- SCHEPERS (R.). The Belgian medical profession and the sickness funds: the collectivization of health care (1900-1945), in BINNEVELD (H.), DEKKER (R.), eds. *Curing and Insuring. Essays on Illness in Past Times: the Netherlands, Belgium, England and Italy, 16th-20th Centuries*. Rotterdam, 1992, p. 151-169.
- SCHEPERS (R.). Om de eenheid van het medisch beroep. Het debat over specialisatie in België, in *Gewina. Tijdschrift voor de geschiedenis der geneeskunde, natuurwetenschappen, wiskunde*, 1993, p. 41-56.
- SCHEPERS (R.). The Belgian medical profession, the Order of Physicians and the sickness funds (1900-1940), in *Sociology of Health & Illness*, 1993, p. 375-392.

- SCHEPERS (R.). The Belgian medical profession since the 1980s: dominance and decline, in JOHNSON (T.), LARKIN (G.), SAKS (M.), eds. *Health Professions and the State in Europe*. London, 1994, p. 162-178.
- SCHEPERS (R.). Towards unity and autonomy: the Belgian medical profession in the nineteenth century, in *Medical History*, 1994, p. 237-254.
- SCHEPERS (R.). Een wereld van belangen: artsen en de ontwikkeling van de openbare gezondheidszorg, in NYS (L.), DE SMAELE (H.), TOLLEBEEK (J.), WILS (K.), eds. *De zieke natie: over de medicalisering van de samenleving 1860-1914*. Groningen, 2002, p. 202-218.
- SCHEPERS (R.), MOKOS (P.), NYS (H.), VAN BAEL (I.). De dienst voor geneeskundige controle van het Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering: controle op de realiteit, conformiteit en overconsumptie bij artsen in de jaren negentig, in *Tijdschrift voor Geneeskunde*, 2004, p. 394-406.
- SCHEPERS (R.), MOKOS (P.). Artsen controleren in België: de dienst geneeskundige controle van het RIZIV en de Orde van Geneesheren, in *Onze Alma Mater*, 2002, p. 527-544.
- SCHEPERS (R.). *Artsen in gebreke: zelfregulering door het medisch beroep*. Leuven, 2008.
- SCHOETTER (P.). Les chambres syndicales des médecins, in *Revue de l'Institut de Sociologie*, 1964, p. 540-559.
- SERRUYS (J.W.). *La profession médicale et l'Ordre des Médecins devant la loi et la jurisprudence*. Brussel, 1940.
- SCHRIJVERS (K.). *De artsenstaking van 1964: een studie van een conflict tussen twee elites*. Gent, onuitgegeven licentiaatverhandeling UG, 2002.
- SCHRIJVERS (K.). De artsenstaking van 1964. Of hoe de artsen een machtig eenheidsfront wisten te vormen in hun strijd tegen de overheid, in *BEG*, 2005, p. 57-89.
- SWENNEN (S.). *Morfologische en ideologische analyse der Belgische artsenverenigingen en artsensyndikaten*. Leuven, onuitgegeven licentiaatverhandeling KUL, 1974.
- VAN ACKER (K.) m.m.v. DEFERME (J.), VANDEWEYER (L.). *Hoeders van de volksgezondheid. Artsen en mutualiteiten tijdens het Interbellum: het Antwerpse voorbeeld*. Gent, 2005.
- VANDEWEYER (L.). Een geneesherenkorps tussen scalpel en Vlaamse leeuw. De machtsstrijd van de communautair verdeelde artsenverenigingen, 1914-1945, in *BEG*, 1997, p. 199-226.
- VELLE (K.). Statistiek en sociale politiek: de medische statistiek en het gezondheidsbeleid in België in de negentiende eeuw, in *BTNG*, 1985, p. 213-242.
- VELLE (K.). Bronnen voor de medische geschiedenis: de Belgische medische pers (begin 19^e eeuw – 1940), in *Annalen van de Belgische Vereniging voor de Geschiedenis van de Hospitalen en de Volksgezondheid*, 1988, p. 67-120.
- VELLE (K.). De centrale gezondheidsadministratie in België voor de oprichting van het eerste Ministerie van Volksgezondheid (1849-1936), in *BTNG*, 1990, p. 162-210.
- VELLE (K.). *De nieuwe biechtvaders: de sociale geschiedenis van de arts in België*. Leuven, 1991.

WERKGROEP GEZONDHEIDSVORLICHTING, SAHG, GERM. *De Orde der Geneesheren en de code van medische plichtenleer*. Gent, 1975.

WYNEN (A.). *La médecine sans médecins?* Brussel, 1972.

1.2. Historisch overzicht

In 1818 werd onder het “Hollands” Bewind de wet van 12 maart 1818 “ter regeling van hetgene betrekkelijk is tot de uitoefening van de verschillende takken der geneeskunst” gestemd. De wet had voornamelijk de strijd tegen de kwakzalverij als doel. Zij bepaalde wie “bevoegd” de geneeskunst kon uitoefenen en wie “onbevoegd” was. De eerste groep kreeg een monopolie op de uitoefening van de geneeskunst. Maar deze groep was intern erg verscheiden: er waren doctors in de geneeskunde, doctors in de heilkunde en doctors in de verloskunde, stadsheermeesters en -vroedmeesters, plattlandsheermeesters en -vroedmeesters en scheepsheermeesters. Hun rechten en plichten verschilden overeenkomstig hun opleidingsniveau (universitair of niet-universitair), de door hen beoefende tak van de geneeskunst (de geneeskunde, de heilkunde, de verloskunde, al dan niet in combinatie met de artsenijsbereidkunde) en de plaats waar zij hun beroep uitoefenden (stad, platteland of schip). De toenmalige geneeskunst was dus ook gespecialiseerd, alhoewel op een andere wijze dan de hedendaagse, en hiërarchisch opgebouwd. Niet alleen hadden deze groepen ongelijke bevoegdheden, maar ook hun inkomen en sociale prestige verschilden. De universitair opgeleide doctoren verdienden doorgaans veel meer en hadden ook meer aanzien dan bijvoorbeeld de plattlandsheermeesters. In het begin van de negentiende eeuw was er geen sprake van één medisch beroep.

De lagere graden in de geneeskunst, die van heermeester en vroedmeester, werden opgeheven en de scheiding tussen de diverse takken der geneeskunst, meer bepaald de geneeskunde, de heilkunde en de verloskunde, afgeschaft. België was zijn tijd vooruit toen het reeds in 1835 alleen nog in een universitaire opleiding voor geneeskundigen voorzag en in 1849 de titel van doctor in de genees-, heil- en verloskunde invoerde. Na 1849 kon de Belgische arts de geneeskunst in haar geheel en onder al haar aspecten uitoefenen, vaak nog gecumuleerd met de artsenijsbereidkunde.

Het één gemaakte artseneroep brokkelde onder invloed van de opkomst van nieuwe specialismen geleidelijk af. Aanvankelijk was er geen enkele reglementering inzake specialisatie. Men werd specialist door stage te lopen bij een ziekenhuisarts, door al dan niet in het buitenland bijkomende cursussen te volgen maar men kon zich ook gewoon specialist noemen zonder bijkomende opleiding. De Academie poogde een regeling uit te werken maar kwam hierbij in conflict met de *Fédération médicale belge* (FMB) (zie hieronder). Deze laatste was van oordeel dat iedere arts een algemene bevoegdheid in de genees-, heil- en verloskunde had en dat bijzondere diploma's die een specifieke bevoegdheid voor bepaalde takken van de geneeskunde garandeerden, de eenheid van het beroep en de positie van de algemeen geneeskundigen ondermijnde. Het is tot op heden niet geheel duidelijk hoe de regeling inzake medisch specialisten tot stand kwam. Algemeen wordt aangenomen dat dit in de jaren 1950 gebeurde, onder meer met de oprichting van het *Verbond der Belgische Geneesheer-Specialisten* (vbs).

De wet van 12 maart 1818 bleef in België van kracht tot op 10 november 1967 het KB nr. 78 betreffende de uitoefening van de geneeskunst werd uitgevaardigd. Deze wetgeving, ondertussen met een nieuwe naam (Wet Uitoefening van de Geneeskunst), is nog steeds van toepassing in België.

De wet van 1818 had het toezicht op de uitoefening der geneeskunst in handen van provinciale en plaatselijke commissies van geneeskundig onderzoek en "toevoorzicht" en van rechtbanken gelegd. De leden werden zonder inspraak van de gewone geneeskundigen door de minister van Binnenlandse zaken benoemd. Er kwam snel kritiek op de werking van deze commissies. Zo bijvoorbeeld bleken de provinciale commissies geen halt te kunnen toeroepen aan de talrijke wets-overtredingen door "kwakzalvers", apothekers, vroedvrouwen, drogisten maar ook door "gediplomeerde charlatans"; dit waren de oneerbare confraters. In België ijverden de artsenverenigingen aanvankelijk voor verkiezingen van de Provinciale Geneeskundige Commissies (PGC's). De verkozen commissieleden zouden de specifiek professionele problemen moeten behandelen en instaan voor de verdediging van de eer en de waardigheid, de rechten en belangen van het medisch beroep. Omdat de artsen het bovendien moeilijk hadden om een gezamenlijk front te vormen tegenover bijvoorbeeld de overheid en de ziekenfondsen, heeft de FMB ook jarenlang geijverd voor de oprichting van een door de overheid erkende tuchtraad. De oprichting van de *Orde van Geneesheren* door de wet van 25 juli 1938 was bijgevolg de bekroning van een eeuw actie door beroepsverenigingen voor een betere bescherming van hun monopolie en voor grotere autonomie. Die wet werd vervangen door het KB nr. 79 van 10 november 1967 betreffende de Orde van Geneesheren.

De Orde van Geneesheren is een publiekrechtelijke beroepsorganisatie die ten aanzien van alle geneesheren tuchtrechtelijke bevoegdheid bezit. Iedere arts moet op de lijst van de Orde ingeschreven zijn om in België de geneeskunde te mogen uitoefenen. Hiernaast blijft het visum van een provinciale geneeskundige commissie vereist. De Orde bestaat uit de volgende organen: tien provinciale raden, een Franstalige en een Nederlandstalige raad van beroep en de Nationale Raad van de Orde der Geneesheren. Gezien de wijze van samenstelling van de Orde (verkiezingen door alle artsen met ruimte voor syndicale beïnvloeding), hebben de grootste artsenverenigingen hun autonomie kunnen versterken. De Orde is in de eerste plaats bedoeld om interne controle uit te oefenen. Het beklemtonen van zelfcontrole biedt echter ook een efficiënte bescherming tegen inmenging van niet-beroepsgenoten. De oprichting van de Orde stuitte op veel kritiek, vooral dan vanuit socialistische hoek. In de loop der jaren zijn er talrijke plannen geweest om de Orde op te heffen of te reorganiseren. Zo wil men, onder meer, meer openheid bewerkstelligen en aan de patiënt een plaats toekennen.

De Fédération médicale belge (FMB) werd in 1863 na herhaalde mislukte pogingen gevormd. De doelstellingen van de FMB waren onder meer de reeds geschetste hervorming van de provinciale commissies. Maar de grote interne verdeeldheid van het Belgische medisch korps, die onder meer tot uiting kwam in het losse federatieve verband en in de oprichting van rivaliserende artsenverenigingen, had tot gevolg dat een privaatrechtelijke tuchtrekking weinig zin had, omdat de sancties slechts op de leden van toepassing waren en de verschillende artsenorganisaties onvoldoende leden telden. Een andere belangrijke kwestie was

de relatie met de weldadigheidsbureaus en de opkomende ziekenfondsen. Vooral in de 20^e eeuw werd het belang van ziekenfondsen groter (zie het hoofdstuk over die organisaties in dit boek).

De beroepsverenigingen kwamen pas goed tot ontwikkeling aan het einde van de negentiende eeuw. Hiervoor moet de verklaring niet in de eerste plaats in effectievere strategieën van de artsenverenigingen zelf worden gezocht, maar vooral in de zich wijzigende maatschappelijke context. De groei van de vakbonden en ziekenfondsen, het ontstaan van een georganiseerde vraag naar gezondheidszorg vanwege een deel van de bevolking dat tot dan toe marginaal in de gezondheidssector had gestaan, de toenemende democratisering van het politieke leven en de grotere geneigdheid van de overheid om ook op het sociale vlak een aantal maatregelen te nemen, lijken een cruciale rol te hebben gespeeld. Ook de grotere therapeutische effectiviteit van de geneeskunde en de groeiende belangstelling voor de hygiëne waren niet vreemd aan die ontwikkeling.

Artsen zijn doorgaans intern verdeeld totdat een ernstig probleem hen samenbrengt. Denken we bijvoorbeeld aan de hervorming van de ziekteverzekering in 1964, toen een groot conflict tussen de overheid en de artsen (de beruchte “artsenstaking”) onder meer geleid heeft tot de oprichting van de *Syndicale Artsenkamers* die de zeltogende FMB met succes naar de kroon stak. Er zijn in de loop der jaren talrijke verenigingen en groepjes geweest die soms om een peulschil uit elkaar gingen. Het heeft dan ook weinig zin deze allemaal te vermelden. Sluiten we dit stuk af met de vermelding van *Domus Medica*, de samensmelting van een huisartsensyndicaat en de Wetenschappelijke Vereniging voor Vlaamse Huisartsen. Het laatste bericht was dat een nieuw syndicaat *Artsenbelang* (10 februari 2009) was opgericht.

1.3. *Archieven*

Voor de periode van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden is het Algemeen Rijksarchief te Den Haag belangrijk. De archieven behoren tot het Departement van Binnenlandse zaken. De jaarverslagen en andere stukken uitgaande van de Provinciale Geneeskundige Commissies voor Geneeskundig Onderzoek en Toezicht geven, zij het vaak schetsmatig en zonder veel details, een beeld van de moeilijkheden waarmee deze instellingen werden geconfronteerd en van de problemen die een oplossing vereisten. Ook de Staatssecretarie biedt nuttige informatie. Zie in dit verband:

BONDER (H.). *De archieven van de algemene staatssecretarie en van het kabinet des Konings met de daarbij gedeponeerde archieven over 1813-1840*. Den Haag, 1938.

De archieven betreffende de Belgische periode zijn in een droevige staat. Allereerst bevindt zich in het Algemeen Rijksarchief te Brussel het archief van het cruciale Ministerie van Binnenlandse zaken, waartoe de volksgezondheid behoorde. Dit archief is gedeeltelijk vernietigd en gedeeltelijk niet geïnventariseerd en zodoende niet toegankelijk. Noch de archieven van de PGC's, noch deze van de Académie royale de Médecine, van de talrijke medische kringen, noch privé-archieven blijken bewaard te zijn. Het archief van de in 1863 opgerichte

Fédération médicale belge werd volgens archivaris Notebaert grotendeels vernietigd bij een brand in het Egmontpaleis te Brussel in 1928:

NOTEBAERT (A.). *Inventaire des archives de la Fédération médicale belge*. Brussel, 1978.

Dit betekent dat wie de periode vanaf 1830 tot het begin van de jaren 1930 wil bestuderen, nagenoeg uitsluitend op gedrukte bronnen moet steunen. Voor de daaropvolgende periode (1928-1964) kan de onderzoeker wel zijn gading vinden in dit archiefbestand.

In het KADOC te Leuven bevindt zich het archief van het Algemeen Syndicaat van Geneeskundigen van België (ASGB). Het archief van de Syndicale Kamer van Luik bevindt zich op de zetel van de vereniging. Het archief van het Vlaams Artsensyndicaat (VAS) omvat het archief van de Syndicale Kamer van Antwerpen, Limburg en Vlaams-Brabant. Het archief van het Vlaams Geneesheren Verbond (VGV) wordt bewaard op het ADVN.

1.4. Publicaties

Bulletin de l'Académie royale de Médecine de Belgique. Voortgezet als *Bulletin de l'Académie royale de Médecine de Belgique / Mededeelingen van de Koninklijke Academie voor Geneeskunde van België*. Voortgezet als *Bulletin de l'Académie royale de Médecine de Belgique / Mededeelingen van de Koninklijke Belgische Academie voor Geneeskunde*. Voortgezet als *Bulletin de l'Académie royale de Médecine de Belgique / Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Geneeskunde van België*. Voortgezet als *Bulletin et Mémoires de l'Académie royale de Médecine de Belgique*. Brussel, 1841-.

Mémoires de l'Académie royale de Médecine de Belgique. Brussel, 1870-1974 (fuseert in 1975 met de *Bulletin de l'Académie royale de Médecine de Belgique*). *Koninklijke Vlaamse Academie voor Geneeskunde van België. Verhandelingen*. Voortgezet als *Koninklijke Vlaamse Academie voor Geneeskunde van België. Verhandelingen*. Voortgezet als *Koninklijke Academie voor Geneeskunde van België. Verhandelingen*. Brussel, 1939-.

Le Scalpel. Journal belge des sciences médicales. Brussel, 1848-1971.

Bulletin Officiel de la Fédération médicale belge. Voortgezet als *Fédération médicale belge. Bulletin officiel / Belgische Geneeskundige Federatie. Officieel Blad*. Voortgezet als *Fédération médicale belge. Bulletin officiel / Algemeen Belgisch Geneesherenverbond. Officieel Blad*. Voortgezet als *Le Médecin belge / Het Belgische Geneesherenblad*. Brussel, 1903-1964.

Officieel Tijdschrift van de Orde der Geneesheren. Voortgezet als *Tijdschrift Nationale Raad Orde van Geneesheren*. Brussel, 1949-.

De Geneesheer-Specialist. Brussel, 1955-.

Uitgave van het Verbond van de Belgische Beroepsvereniging van Geneesheer-Specialisten.

Mededelingen van het Algemeen Syndicaat der Geneesheren van België. Voortgezet als *Mededelingen: Maandblad voor Geneesheer en Gezondheidszorg*. Voortgezet als *Mededelingen: Tijdschrift voor Geneesheer en Gezondheidszorg*. Voortgezet als *Algemeen Syndicaat der Geneesheren van België. Mededelingen*.

Voortgezet als *Algemeen Syndikaat van Geneeskundigen van België. Mededelingen*. Antwerpen, 1955-.

Huisarts. Brussel, 1965-1975.

Uitgave van de Vereniging van Belgische Omnipractici.

Syndikale Berichten. Gemeenschappelijke uitgave voor apothekers, geneesheren en tandartsen. Voortgezet als *VAS. Berichten van het Vlaams Artsensyndicaat*. Sint-Denijs-Westrem, 1968-.

Huisarts nu. Maandblad van de wetenschappelijke vereniging van Vlaamse huisartsen. Antwerpen, 1972-.

Artsenkrant. Brussel, 1979-.

Minerva. Tijdschrift voor evidence based medicine. Gent, 2002-.